

Archeologisch Bureauonderzoek

**Project Drainage Nieuw-
Wassenaar, Gemeente
Wassenaar**

CIS-code: 33338

Colofon

Projectnummer : 13240109/33338
Auteur : H.W.D. van den Engel BA
Redactie : dr. A.W.E. Wilbers

Controle

Drs. E. Hoven	Senior Archeoloog	06-02-2009
Goedkeuring		
Drs. A. Waasdorp	gemeente Wassenaar	25-02-209

Versie : 1.3
ISBN : 978-90-8996-174-7

Definitieve versie

Oprachtgever : Gemeente Wassenaar
Dhr. J. Smits
Johan de Wittstraat 45
2240 AL Wassenaar

© Becker & Van de Graaf bv
Noordwijk, februari 2009

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

SAMENVATTING:

In opdracht van gemeente Wassenaar heeft Becker & Van de Graaf bv in februari 2009 een bureauonderzoek uitgevoerd naar gepland tracé voor de aanleg van een drainage in de wijk "Nieuw Wassenaar" te Wassenaar. De drainage is noodzakelijk om de vochtuishouding in de woonwijk te kunnen verbeteren en te reguleren. Bij de aanleg van de *drainage* worden echter graafwerkzaamheden uitgevoerd die mogelijk archeologische waarden in de bodem kunnen verstoren. Om een inschatting te kunnen maken ten aanzien van de risico's met betrekking tot de aanwezigheid van archeologische waarden binnen het geplande tracé is dit bureauonderzoek uitgevoerd.

Het plangebied staat op de IKAW aangegeven als een gebied met een middelhoge tot hoge archeologische verwachtingswaarde. Op de CHS en de cultuurhistorische kaart van de gemeente Wassenaar heeft het een waardering van een zeer hoge kans op archeologische sporen. Deze waardering is voornamelijk gebaseerd op de ligging deels op de overgang van een strandvlakte (met een middelhoge archeologische verwachting) en deels op een strandwal (met een hoge archeologische verwachting).

Uit het bureauonderzoek is gebleken dat op basis van historische kaarten het geplande tracé zich deels op het terrein van een voormalige buitenplaats bevindt. Bij de aanleg van een nieuwe riolering in de wijk "Nieuw Wassenaar" bestaat de kans dat mogelijk funderingsresten van het oude landhuis de Wittenburg en de oude omgrachting verstoord worden. Daarnaast is het op basis van het bureauonderzoek niet uit te sluiten dat binnen de te verstoren diepte archeologische bewoningssporen vanaf het Late Neolithicum of de Vroege Bronstijd aanwezig zijn. Er wordt daarom geadviseerd om in het plangebied een vervolgonderzoek uit te laten voeren in de vorm van een verkennend booronderzoek om de begrenzingen van de voormalige buitenplaats vast te leggen en de mate van intactheid van de bodem vast te kunnen stellen.

INHOUDSOPGAVE:

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PLANGEBIED.....	4
1. INLEIDING	5
1.1. Aanleiding	5
1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek.....	5
1.3. Ligging van het plangebied	5
1.4. Werkwijze.....	6
2. GEOMORFOLOGIE EN BODEM	7
2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap	7
2.2. Geomorfologie.....	9
2.3. Bodem.....	9
2.4. Archeologie	9
2.5. Geschiedenis van het plangebied.....	10
2.6. Korte geschiedenis van de buitenplaats Wittenburg.....	10
2.7. Beschouwing historische kaart met huidige topografie.....	11
3. SPECIFIEKE ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	12
4. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	13
4.1 Beantwoording vraagstelling.....	13
4.2 Aanbevelingen	14
4.3 Betrouwbaarheid	15
LITERATUUR EN KAARTEN.....	16
VERKLARENDE WOORDENLIJST.....	17
LIJST VAN AFKORTINGEN	18
BIJLAGEN	
1. Topografische kaart	
2. Archis-informatie	
3. Overzicht Archismeldingen	
4. Overzicht plangebied	
5. Periodentabel	
6. Historische kaart 1903	
7. Combinatie historische en moderne kaart	

Administratieve gegevens van het plangebied

<i>Toponiem</i>	Wittenburgerweg
<i>CIS-code</i>	33338
<i>Plaats</i>	Wassenaar
<i>Gemeente</i>	Wassenaar
<i>Provincie</i>	Zuid-Holland
<i>Coördinaten</i> <i>Centrum</i> <i>Hoekpunten</i>	84.687/458.896 84.119/458.475 84.169/458.388 85.245/459.264 85.185/459.341
<i>Lengte tracé</i>	Circa 3500 m
<i>Opdrachtgever</i>	Gemeente Wassenaar Contactpersoon: Dhr. J. Smits Johan de Wittstraat 45 2240 AL Wassenaar 070-512 24 69
<i>Uitvoerder</i>	Becker & Van de Graaf bv Contactpersoon: dhr. A.W.E. Wilbers Postbus 126 2200 AC Noordwijk (ZH) Tel: 071-3326888 E-mail: awilbers@beckerenvandegraaf.nl
<i>Bevoegde overheid</i>	Gemeente Wassenaar Contactpersoon: Dhr. A. Waasdorp Johan de Wittstraat 45 2240 AL Wassenaar 070-5122222
<i>Beheer en plaats van documentatie</i>	Becker & Van de Graaf, Noordwijk
<i>Uitvoeringsperiode onderzoek</i>	2-5 februari 2009

1. Inleiding

1.1. Aanleiding

In opdracht van de gemeente Wassenaar heeft archeologisch onderzoeksbureau Becker & Van de Graaf bv in februari 2009 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd voor de locatie "Nieuw Wassenaar" in Wassenaar, gemeente Wassenaar. De aanleiding voor dit onderzoek is de aanleg van nieuwe drainage in de wijk Nieuw Wassenaar. Sinds de aanleg van de wijk is er reeds sprake van wateroverlast, zodat het noodzakelijk geworden is met behulp van een *drainage* de vochtthuishouding in de woonwijk te verbeteren en te reguleren. De *drainage* zal over een totale lengte van 3500 m worden aangelegd langs de bestaande wegen in de woonwijk. De diepte tot waar gegraven zal worden, bedraagt 0,6 m – NAP. Aangezien het maaiveld zich op circa 1,0 m + NAP bevindt, zal de verstoringsdiepte tot circa 160 cm diepte reiken. Graafwerkzaamheden ten behoeve van deze ontwikkeling kunnen ervoor zorgen, dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord dan wel vernietigd zullen worden. Om een inschatting te kunnen maken ten aanzien van de risico's met betrekking tot de aanwezigheid van archeologische waarden binnen het geplande tracé is dit bureauonderzoek uitgevoerd.

1.2. Doel- en vraagstelling van het onderzoek

Het doel van het bureauonderzoek is het opstellen van een specifieke verwachting voor het plangebied. Op basis van de resultaten van het onderzoek worden aanbevelingen gedaan over eventueel behoud of vervolgonderzoek.

Om dit doel te kunnen realiseren, wordt op de volgende vragen een antwoord gegeven:

- Is op de locatie naar verwachting nog een bodemarchief aanwezig?
- Wat is (naar verwachting) de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

Indien het bureauonderzoek niet of onvoldoende antwoord kan geven op bovenstaande vragen:

- Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de vragen 1 en 2 voldoende te kunnen beantwoorden?

Indien het bureauonderzoek voldoende antwoord kan geven op de vragen 1 en 2:

- In welke mate wordt een eventueel aanwezig bodemarchief verstoord door de realisatie van de geplande bodemingreep?
- Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?

Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.1 (Centraal College van Deskundigen 2006). Voor de in dit rapport gebruikte geologische en archeologische tijdsaanduidingen wordt verwezen naar bijlage 5. Afkortingen en enkele vaktermen worden achterin dit rapport uitgelegd (zie lijst van afkortingen en begrippen).

1.3. Ligging van het plangebied

De ligging van het onderzochte gebied, oftewel het plangebied, is globaal weergegeven in Bijlage 1. Het geplande drainagetracé ligt langs de straten Wittenburgerweg, Groot Hoefijzerlaan, Bloemcamplaan, Hogeweg, Beukenhorstlaan, Bremhorstlaan en Teijlingerhorstlaan. De exacte ligging en contouren van het plangebied zijn nader weergegeven in bijlage 4. Ten tijde van het onderzoek was het plangebied in gebruik als woonwijk.

1.4. Werkwijze

Bij het bureauonderzoek zijn gegevens verzameld over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied. Er is gebruik gemaakt van informatie uit de onderstaande lijst. Deze gegevens zijn aangevuld met relevante informatie uit beschikbare achtergrondliteratuur (zie literatuurlijst).

1.4.1. Archeologie

- Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)
- Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland
- Archeologische Beleidskaart van het Pact van Duivenvoorde
- Archeologisch Informatie Systeem (Archis II) van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

1.4.2. Bodemkaarten en geomorfologische kaarten

- Bodemkaart 30G
- Geomorfologische kaart 30 (Alterra 2005)

1.4.3. Historische kaarten

Aanvullende historische informatie is verkregen uit beschikbaar historisch kaartmateriaal, waaronder:

- Topografische kaart (1903, gereproduceerd in Uitgeverij Nieuwland 2005)
- Waterschapskaart Rijnland, 1616, Floris Balthasarsz van Berckenrode

Van de website <http://www.watwaswaar.nl>:

- Het kadastrale Minuutplan 1811-32
- Militaire kaart 1876
- Militaire kaart 1896
- Militaire kaart 1903
- Militaire kaart 1911
- Militaire kaart 1924
- Militaire kaart 1934
- Topografische kaart 1958
- Topografische kaart 1964
- Topografische kaart 1974
- Topografische kaart 1995

1.4.4. Archief

- Het archief van de gemeente Wassenaar (<http://www.geschiedenisvanzuidholland.nl>)
- Vanwege de hoge tijdsdruk op de uitvoering van dit document is (vooralsnog) geen informatie ingewonnen bij de lokale heemkundekring.

2. Geomorfologie en bodem

2.1. Ontstaansgeschiedenis landschap

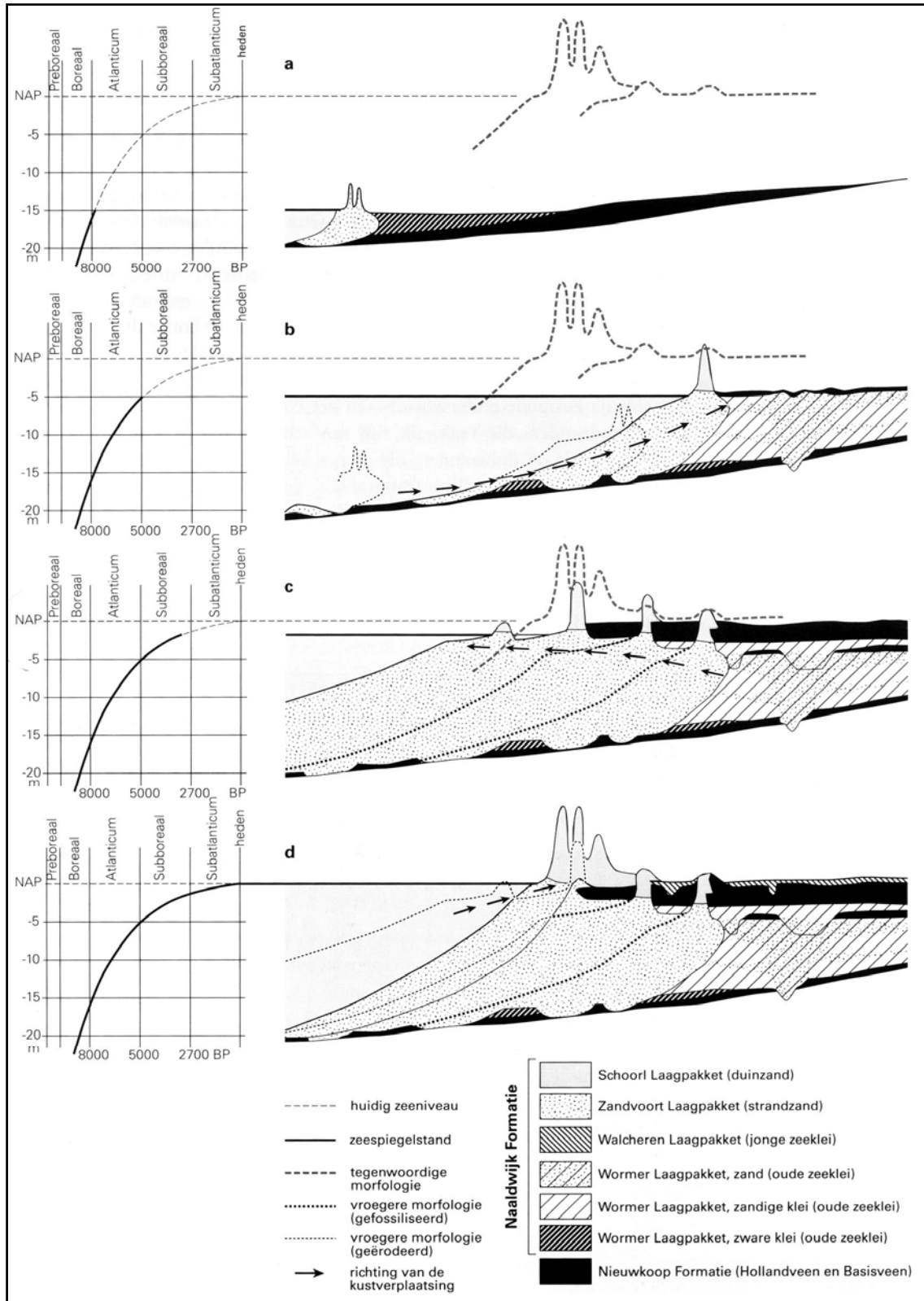
Het plangebied is gelegen in het Hollandse duingebied (Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2002). Dit duingebied omvat het huidige strand, alle strandwallen, -vlakten en de duinen die aan de oostzijde van het strand in Noord- en Zuid-Holland voorkomen (Berendsen 2005). Aan de zeezijde komen de buitenduinen voor, die ook wel de jonge duinen worden genoemd. Verder landinwaarts liggen de lagere en minder reliëfrijke oude duinen.

Het ontstaan van het duingebied, schematisch weergegeven in Figuur 1, is sterk gerelateerd aan de zeespiegelstijging gedurende het Holoceen (vanaf circa 10.000 jaar geleden). Tijdens een periode van relatief snelle zeespiegelstijging die tot circa 5.000 jaar geleden duurde, bestond de kust van Nederland uit een uitgebreid waddegebied dat gedeeltelijk afgeschermd werd van de open zee door een reeks zandbanken en -platen. Deze banken en platen werden als gevolg van de alsmaar stijgende zeespiegel geleidelijk geërodeerd en steeds verder naar het oosten verplaatst (Figuur 1a en 1b).

Vanaf 5.000 jaar geleden nam de stijging van de zeespiegelstand sterk af en kwam de oostwaartse verplaatsing van de zandbanken en -platen tot stilstand. Vanuit de Noordzee en de grote rivieren werden grote hoeveelheden zand aangevoerd, waardoor de muiën geleidelijk verzanden en de reeks zandbanken aan elkaar groeide tot een strandwal. Achter de strandwallen had grootschalige veenvorming plaats, waarbij het Hollandveen Laagpakket werd gevormd (de Mulder *et al.* 2003).

Tot ongeveer 2.500 jaar geleden bleef de grote aanvoer van zand in stand waardoor de kustlijn steeds verder westwaarts uitbreidde (Figuur 1c). Bij die uitbreiding werden afwisselend strandvlaktes en strandwallen gevormd. Strandvlakten werden gevormd gedurende perioden (van tientallen tot honderden jaren) met gemiddeld een kleiner aantal of minder hevige stormen. Het strand werd langzaam breder en op de hogere delen die alleen tijdens springvloed en zware storm onder water stonden kon zich vegetatie (gras en struiken) vestigen en vormden zich kleine solitaire duinen. In perioden met meer en/of hevigere stormen werd het door de zee aangevoerde zand vlak voor de kustlijn hoog opgeworpen in een rug, een strandwal. Deze strandwallen sloten de hogere delen van de strandvlakten af voor overstromingen door de zee. Op de strandwallen kwam nauwelijks begroeiing voor waardoor de wind vrij spel had. Door verstuiwingen konden er bovenop de strandwallen (oude) duinen ontstaan (van der Valk 1996). Door de voortgaande zeespiegelstijging lagen de strandwallen in westelijke richting steeds hoger ten opzichte van NAP dan eerdere strandwallen. Ook het grondwaterniveau steeg als gevolg van de zeespiegelstijging, waardoor de strandvlaktes (de gebieden tussen de strandwallen) natter werden en er veenvorming kon optreden. In de nabijheid van de riviermonding van de Oude Rijn werd op de strandvlaktes bij hoge waterstanden van rivier of zee klei afgezet.

Vanaf ongeveer 2.000 jaar geleden nam de snelheid van de zeespiegelstijging nog verder af, werd er minder zand aangevoerd uit de Noordzee en werden verschillende riviermondingen inactief. Door golfwerking en in mindere mate het getij werden een deel van de strandwallen en de buiten de kustlijn uitstekende delta's van de Maas, Rijn en Oude Rijn geërodeerd (Figuur 1d). Het bij deze erosie vrijkomende zand werd door de wind opgeblazen in een brede zone met jonge duinen die voor een groot deel de oudere strandwallen en strandvlaktes bedekken.



Figuur 1: Verband tussen de zeespiegelstijging en de vorming en ligging van strandwallen en duinen voor de Hollandse kust (Berendsen 2005). De verschillende geologische formaties in de figuur zijn terug te vinden in De Mulder et al. 2003.

2.2. Geomorfologie

Op de geomorfologische kaart ligt de wijk Nieuw Wassenaar op een strandwal aan de oostzijde van een ingesloten strandvlakte, een deel van de strandwal is daarbij bedekt met lage kustduinen (DLO-Staring Centrum 1994). Er wordt gesproken van een ingesloten strandvlakte omdat verder naar het westen nog een volgende strandwal aanwezig is. De strandwal waarop Nieuw Wassenaar ligt is niet nauwkeurig gedateerd maar wordt op grond van de ligging ten opzichte van de strandwal van Leidschendam en Voorschoten geschat op een ouderdom van ongeveer 3500-4000 jaar. De lage kustduinen, die op de strandwal te verwachten zijn, worden ook wel oude duinen genoemd en kunnen al bestaan sinds het ontstaan van de strandwal. Deze duinen kunnen echter ook ontstaan zijn door verstuingen in recentere tijden als gevolg van ontbossing door de mens. Door deze verstuingen kunnen duinzanden oudere oppervlaktes hebben afgedekt.

De overgangen van een strandwal naar een strandvlakte zijn om verschillende redenen archeologisch interessant. Ten eerste vormen gradiëntlocaties tussen droge en natte landschappen de meest geschikte locaties voor (pre-)historische bewoning vanwege de nabijheid van water en het gebruik van de verschillende gronden voor de landbouw. Daarnaast is de kans op de overgang van de strandwal naar de strandvlakte groter op conservering van archeologische resten. Door het vernatten van de strandvlaktes zijn de vindplaatsen vaak (deels) begraven geraakt onder lagen veen en klei terwijl de hogere strandwallen door latere landbouwwerkzaamheden (zoals de bollenteelt) verstoord zijn geraakt. Vindplaatsen aan de rand van een strandwal-strandvlakte kunnen daarom bespaard gebleven zijn van verstoring door hun relatief diepere ligging dan vindplaatsen midden op de strandwal. Tenslotte zorgt ook de relatief hogere grondwaterstanden aan de flanken van de strandwal voor een betere conservering van eventueel aanwezig archeologisch materiaal.

2.3. Bodem

Het geplande tracé bevindt zich deels op een bekeergrond (pZg21) met gereguleerde grondwatertrap II en deels op een vlak/duinvaaggrond (Zn21/Zd21) met grondwatertrap VI/VII. Een bekeergrond is een bodem waarbij de humeuze bovengrond een dikte heeft van 20 tot 40 cm dik. Deze humeuze bovengrond kan op verschillende manieren zijn ontstaan. Doordat de bodem dusdanig nat is dat de humus in de bodem minder snel afbreekt als normaal kan als gevolg van een accumulatie van humeus materiaal de humeuze laag dikker zijn dan gebruikelijk (de Bakker / Schelling 1989). Een andere mogelijkheid is dat de mens jarenlang mest heeft opgebracht dat vermengd is met huisvuil of plaggen. Tenslotte kan een relatief dikkere humeuze laag zijn ontstaan door het ompspitten of verploegen van de bodem door de mens waardoor de humus over een grotere diepte wordt verspreid.

Bij een vaaggrond is er sprake van een dermate "jonge" bodem dat er nog nauwelijks bodemvorming heeft plaatsgevonden. Vaaggronden hebben veelal een dunne, humusarme tot matig humeuze, weinig donker gekleurde bovengrond. Duinvaaggronden is een benaming voor zowel bodemprofielen die zowel op kust- als op binnenlandse duinen aan te treffen zijn. De zandkorrels zijn gekleurd door een omhulling met dunne ijzerhuidjes (blond zand, de Bakker 1966). Vlakvaaggronden, die vaak waar te nemen zijn bij afgegraven en lage duinzandgronden, hebben de typische lichtgrijze kleur van "schoon zand".

2.4. Archeologie

Het plangebied staat op de IKAW aangegeven als een gebied met een middelhoge tot hoge archeologische verwachtingswaarde (bijlagen 2 en 3). Op de CHS heeft het een waardering van een redelijk grote tot grote trefkans op archeologische sporen. Deze waardering is voornamelijk gebaseerd op de ligging deels op een strandvlakte (middelhoge verwachting), deels op een strandwal (hoge verwachting). Op de cultuurhistorische kaart van de gemeente Wassenaar ligt het plantrace in een gebied met een hoge verwachtingswaarde, gebaseerd op de ligging op de rand van een strandwal en het terrein van een voormalige buitenplaats.

Nabij het onderzoekstracé is één archeologisch onderzoek uitgevoerd. In 2006 zijn vijf boringen tot vier meter diep gezet in een perceel aan de Bremhorstlaan (Bijlage 2, CIS-code 13938). Bij dit onderzoek is een recente ophogingslaag met baksteen aangetroffen, waaronder een ongestoorde zandpakket gelegen is. Er is geen vervolgonderzoek aanbevolen. Onduidelijk is wat de dikte van de aangetroffen ophogingslaag was.

In het tracé van de N44 is eveneens een archeologisch booronderzoek uitgevoerd (CIS-code 10330). Tijdens dit onderzoek zijn 74 boringen gezet. Hierbij zijn één scherf Romeins aardewerk en fragmenten hutteleem aangetroffen (ARCHIS waarnemingsnummer 45945). Naar aanleiding hiervan is een archeologische begeleiding uitgevoerd bij de aanleg van een riolering. Bij deze begeleiding werd in het profiel een akkerlaag daterend tussen de Middeleeuwen en de Nieuwe tijd, een greppel afkomstig tussen de Midden IJzertijd en de Vroege Middeleeuwen en een vuurstenen pijlpunt uit de Bronstijd gevonden (Archiswaarnemingsnr 59430).

Op dezelfde strandwal ligt op 400 m ten oosten van het te onderzoeken gebied, aan de overkant van de N44, een terrein van hoge archeologische waarde (AMK terrein 3197) met sporen van bewoning uit de Midden IJzertijd, Romeinse Tijd en Vroege Middeleeuwen. Daarnaast zijn er akkerlagen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd aangetroffen en zijn vondsten gedaan uit de Bronstijd en Late Middeleeuwen tot Nieuwe tijd (ARCHIS waarnemingsnummer 22045, 405934). In 2006 zijn langs de oostrand van het monument 70 boringen gezet (ten behoeve van de aanleg van een nieuwe riolering) door Becker & Van de Graaf (Wilbers 2006). Grote delen van het onderzochte gebied waren waarschijnlijk verstoord (tussen de 50 en 280 cm diep) door de aanleg van eerdere infrastructuur. De boringen met een onverstoorde ondergrond leverden geen archeologische indicatoren op. Boringen aan de westrand leverden wel indicatoren op, voornamelijk houtskool (CIS-code 19129).

2.5. Geschiedenis van het plangebied

De geschiedenis van het dorp Wassenaar begon rond 1150 na Christus met de bouw van een kerk gewijd aan de heilige Willibrord, die in de regio gepredikt zou hebben. Eeuwenlang bleef het dorp relatief klein, totdat vanaf de 17^e eeuw de gegoede burgerij en adel landgoederen lieten aanleggen in het gebied tussen Leiden en Den Haag. Één van deze landgoederen bevond zich op de plaats van de wijk "Nieuw Wassenaar", de Wittenburg. Aan het begin van de 20^e eeuw is het oorspronkelijke Wittenburg verplaatst in de richting van de A44 waarna tussen 1924 en 1934 de woonwijk "Nieuw Wassenaar" werd gebouwd tussen de tramlijn Wassenaar - Den Haag Malieveld en een van de oprijlanen van het landgoed Wittenburg.

2.6. Korte geschiedenis van de buitenplaats Wittenburg

Het geplande tracé bevindt zich direct ten noordwesten van de huidige buitenplaats Wittenburg. Deze buitenplaats maakt deel uit van een serie buitenplaatsen in een zogenaamde landgoederenzone tussen Den Haag en Leiden. Sinds de 16^e eeuw hebben vele adellijke families, notabelen en handelslieden in dit duinen/strandwallengebied luxe verblijven laten bouwen. Het gaat hier om moderne varianten van de Romeinse "villa rustica" en de "villa urbana", dat wil zeggen een luxe landbouwlandgoed met uitgebreide tuinen voortgekomen uit een relatief grotere hoeve en een landhuis met uitgebreide tuinen. De tuinen hebben eerst een formeel, strak ingericht karakter, maar vanaf de 18^e eeuw komt de Engelse of landschapstuin in zwang. De naast elkaar liggende landgoederen vormden zo parklandschappen, zoals nu nog de Horsten, die zich ook in Wassenaar bevinden. Begin 20^e eeuw raakten veel van deze landgoederen in handen van projectontwikkelaars, waardoor er op veel landgoederen bouwwerkzaamheden plaatsvonden ter uitbreiding van bijvoorbeeld Den Haag, Wassenaar en Leiden. Van de nog bestaande landgoederen is het huis vaak het onderkomen van een bedrijf en de tuinen een wandelgebied. Sinds enige jaren wordt onderzoek door de RACM gedaan naar de overgebleven buitenplaatsen en worden ze beschermd en ondersteund. Dit gebeurt onder andere door het Pact van Duivenvoorde tussen de gemeentes Wassenaar, Voorschoten en Leidschendam-Voorburg.

In 1553 wordt op het terrein van De Wittenburg melding gemaakt van de Colffmaekerswoning. Deze woning werd in de 17^e eeuw vervangen door een nieuw gebouw dat de naam Huys te Hoeffijsser

kreeg. Het huis bestond uit een omvangrijke hofstede, waarvan het omgrachte huis in de 18^e eeuw "Het Grootte Hoefijsser" werd genoemd (in ieder geval na 1770, <http://www.wittenburg.nl>). Ten noordwesten van het landhuis bevond zich de hoeve, die bij het landhuis hoorde en de naam "Klein Hoefijsser" droeg (huidige adres: Laan van Koot 20). Vanaf 1784 werkte men aan de verfraaiing van de hofstede "Het Grootte Hoefijsser" tot een buitenplaats. Het omgrachte Grootte Hoefijzer is op de kadastrale minuutplan uit 1822 duidelijk ter plaatse van de wijk Nieuw Wassenaar waar te nemen. Er kwam een vroeg-landschappelijke tuinaanleg, waarbij het *grand canal* van de formele aanleg werd vergraven met aan weerszijden heuvels. Omstreeks 1811 werd bij de oprijlaan aan de Rijksstraatweg (nu A44) een koepel gebouwd. Tussen 1822 en 1899 lijkt er op basis van het kaartmateriaal weinig te veranderen aan het landschap rondom het landhuis.

In 1899 gaat het huis over in het bezit van een jonker, Helenius Marinus Speelman. Hij laat in de tuinen, dichterbij waar nu de N44 loopt, een nieuw huis optrekken, half landhuis, half kasteel: Kasteel de Wittenburg. De inrichting van het terrein is gebaseerd en geïnspireerd op het landgoed Zuilestein, waar de jonker een aantal jaren had gewoond (<http://www.bonas.nl>). Wittenburg is een kasteel in Hollandse neo-renaissance-stijl. Aan de ene zijde ligt het kasteel aan de langgerekte waterpartij en aan de andere zijde domineert het de twee bouwhuizen aan het voorplein (<http://www.kasteleninzuidholland.nl>). Langs beide oprijlanen zijn dienstwoningen aangelegd. Het oude landhuis werd afgebroken. De oude boerderij "Het Grote Hoefijzer" blijft nog tot ongeveer 1915 bestaan, waarna ook deze gebouwen worden afgebroken. Tussen 1924 en 1934 wordt de woonwijk "Nieuw Wassenaar" neergezet tussen de wetering en het nieuwe "kasteel". Het bosgebied met de oprit naar het kasteel ligt nu tussen de Beukenhorstlaan en de Bremhorstlaan, over de oude hoeve/het landhuis met de tuinen en de omgrachting heen.

2.7. Beschouwing historische kaart met huidige topografie

De aanleg van de woonwijk in de jaren '20 heeft de plaatselijke topografie sterk veranderd. Aan de hand van een projectie van een kaart uit 1903 (bijlage 6) op een recente kaart is het echter nog wel mogelijk om verdwenen en bestaande landschapselementen aan elkaar te relateren (bijlage 7). De vijver in de achtertuin van de hofstede "Het Grootte Hoefijsser" (aan de oostzijde van de weg) staat sinds 1876 op kaarten vermeld. Hieruit valt af te leiden dat de oude hoeve en later landhuis 't Grootte Hoefijzer onder de kruising van de Bloemcampiaan en de huidige oprit van kasteel de Wittenburg ligt. De oude omgrachting snijdt het huidige stratenplan zevenmaal, waarvan zesmaal het geplande tracé van de drainage. De rest van de woonwijk ligt in de akkers welke tussen de beide Hoefijzers in lagen. Onder de huidige Wittenburgerweg, langs de oude wetering, loopt de oude tramlijn tussen Den Haag Malieveld en Wassenaar. De Groot Hoefijzerlaan is gelijk aan de oude zuidwestelijke weg naar de eerste buitenplaats.

3. Specifieke archeologische verwachting

Op basis van het bureauonderzoek is vastgesteld dat onder de wijk Nieuw-Wassenaar zich de voorloper van kasteel de Wittenburg bevindt (de hofstede "Het Grootte Hoefijsser"). De ligging, zoals op basis van historisch kaartmateriaal is vastgesteld, is terug te vinden in bijlage 7. Het landhuis Groot Hoefijzer is van oorsprong een hoeve die vermoedelijk dateert uit de 17^e eeuw. Het is echter niet uit te sluiten dat de oorsprong van deze hoeve ouder is en dateert uit de Late Middeleeuwen. De locatie van de hoeve zelf bevindt zich vermoedelijk onder de kruising van de Bloemcampiaan en het huidige oprit naar het kasteel Wittenburg. Het is mogelijk dat zich hier nog fundamenten van de oude hoeve in de ondergrond bevinden. Ook blijkt uit de historische informatie dat de hoeve vanaf de 18^e eeuw omgracht is geweest. Dit is duidelijk gebleken na bestudering van de kadastrale minuutplan aan het begin van de 19^e eeuw. De exacte oorsprong en reden van deze grachten is niet bekend en niet te herleiden op basis van het beschikbare bronnen. Bij het uitvoeren van graafwerkzaamheden ten behoeve van de aanleg van de drainage is de kans daardoor groot dat eventuele resten uit de Late Middeleeuwen dan wel Nieuwe Tijd, die te relateren zijn aan deze hoeve verstoord kunnen worden.

Voor het overige deel van het plangebied geldt een archeologische verwachting op het aantreffen van archeologische resten vanaf het Laat Neolithicum / Vroege Bronstijd. Het is op basis van het bureauonderzoek, mede als gevolg van een gebrek aan archeologische informatie uit eerdere onderzoeken, niet exact aan te geven waar het geplande tracé nu een strandvlakte of een strandvlakte kruist. Ook is het niet bekend of er duinafzettingen in de ondergrond aanwezig zijn die mogelijke archeologische niveaus kunnen hebben afgedekt. Hierdoor is het niet mogelijk uitspraken te doen over de eventuele diepteligging van archeologische resten uit de periode Laat Neolithicum tot en met de Late Middeleeuwen. Daarnaast zijn er geen uitspraken te doen over de mate van intactheid van het bodemprofiel: aangenomen kan worden dat bij de aanleg van de woonwijk en infrastructuur in de wijk verstoringen van het bodemprofiel hebben plaatsgevonden, maar over exacte verstoringsdiepten is geen informatie voorhanden.

4. Conclusies en aanbevelingen

In opdracht van Gemeente Wassenaar is in januari 2009 een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in verband met de geplande aanleg van drainage in het kader van het Project Drainage Nieuw Wassenaar in Wassenaar, gemeente Wassenaar. Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het plangebied ligt op de overgang van de strandwal naar de strandvlakte, die mogelijk afgedekt kan zijn met duinzand. Op de lagere delen en flanken van de strandwal is de kans aanwezig om resten vanaf het Laat Neolithicum of de Vroege Bronstijd aan te treffen. Het is echter niet bekend hoe diep eventuele archeologische resten in het plangebied gelegen zijn aangezien de exacte dikte van eventuele afdekkende duinzanden of ophooglagen van de woonwijk niet bekend zijn. Daarnaast is het niet bekend in hoeverre latere verstoringen (onder andere als gevolg van landbouw en de aanleg van de woonwijk Nieuw Wassenaar) eventuele archeologische resten op het plantrace hebben verstoord.

Ook is uit het bureauonderzoek naar voren gekomen dat ter hoogte van de kruising van de oprijlaan naar het huidige kasteel Wittenburg en de Bloemcamplaan de voormalige hofstede "Het Grootte Hoefijzer" heeft gestaan. Deze hofstede schijnt in de 17^e eeuw op de locatie van een voorganger ("de Colffsmaekerswoning") te zijn opgericht, waarvan reeds melding is gemaakt in 1553. De hofstede is in ieder geval ook omgracht geweest, zoals waargenomen is op historische kaarten. De globale ligging van "het Grootte Hoefijzer" en de gracht is terug te vinden in Bijlage 7. Binnen de voormalige gracht bestaat de verwachting dat fundamenten van het voormalige landhuis, bijgebouwen en mogelijke resten van de tuin aanwezig zijn. Daarnaast kan bij eventuele graafwerkzaamheden oude grachtvullingen worden aangetroffen. Tenslotte kunnen resten van eventuele voorgangers van de hofstede aanwezig zijn die dateren uit de Nieuwe Tijd A of misschien de Late Middeleeuwen.

4.1 Beantwoording vraagstelling

- *Is op de locatie naar verwachting nog een bodemarchief aanwezig?*

De kans bestaat dat er op de flanken van de strandwal sporen en vondsten vanaf het Late Neolithicum / Vroege Bronstijd aanwezig zijn die bedekt zijn door verstoven duinzand, veen of een ophoogpakket. De exacte diepteligging en mate van intactheid van een (eventueel aanwezig) niveau waarop deze resten zich zouden bevinden, is echter niet bekend. Ter plaatse van de kruising van de oprijlaan naar kasteel Wittenburg en de Bloemcamplaan heeft de omgrachte hofstede "het Grootte Hoefijzer" gestaan. De kans bestaat dat er rondom dit kruispunt nog archeologische resten in de bodem aanwezig zijn die met de geschiedenis van deze hofstede te maken hebben.

- *Wat is (naar verwachting) de omvang, ligging, aard en datering hiervan?*

Onder het gehele plangebied kunnen oude bodems vanaf het Laat Neolithicum / Vroege Bronstijd aanwezig zijn, die bedekt zijn door materiaal wat van de strandwal afkomstig is of door egalisatielagen opgebracht bij de bouw van de wijk Nieuw Wassenaar. Over de omvang, ligging en aard van eventuele vindplaatsen zijn op basis van de gegevens van het bureauonderzoek geen uitspraken te doen. Daarnaast is de kans groot dat er zich onder de kruising van de toegangsweg van het landhuis en de Bloemcamplaan nog resten van de hofstede "het Grootte Hoefijzer" bevinden. Rondom deze kruising zijn funderingsresten te verwachten en de aanwezigheid van grachtvullingen met een onbekende datering. Ook hiervan is de aard, omvang en ligging niet exact bekend.

- *Welke vorm van nader onderzoek is nodig om de vragen 1 en 2 voldoende te kunnen beantwoorden?*

In het gehele tracé dienen boringen gezet te worden om te controleren of er onverstoorde oudere bodems aanwezig zijn en hoe diep deze zich bevinden ten opzichte van het maaiveld. Zodoende kan er concreet een risico-inventarisatie gemaakt worden van de te verrichten graafwerkzaamheden ten aanzien van de archeologie. Tevens verdient het de aanbeveling om enkele boringen te plaatsen daar waar de voormalige gracht van de hofstede zich bevindt om zodoende de exacte ligging van de gracht en ook de hofstede vast te kunnen stellen, de

mogelijke diepte(ligging) van de grachtvulling en de mate van intactheid van een eventuele grachtvulling. Daarnaast kan mogelijk materiaal aangetroffen worden dat een aanvullende datering geeft over de ouderdom van de gracht (en de mogelijk bijbehorende hoeve).

- *In welke mate wordt een eventueel aanwezig bodemarchief verstoord door de realisatie van de geplande bodemingreep?*

De mate van verstoring is afhankelijk van de wijze van de aanleg van de wijk. De grond kan geëgaliseerd zijn door afgraving of door het opbrengen van een extra laag grond. Bij de geplande werkzaamheden wordt door de drainage zesmaal de oude gracht doorkruist en gaat de drainge waarschijnlijk dwars over het erf en één of meerdere gebouwen van de hofstede “het Grootte Hoefijzer” heen.

- *Hoe kan deze verstoring door planaanpassing tot een minimum worden beperkt?*

Hierop is in dit stadium geen antwoord te geven, aangezien archeologische veldgegevens ontbreken.

4.2 Aanbevelingen

Aan de hand van het bureauonderzoek is geconstateerd dat er archeologische resten aanwezig kunnen zijn in het plangebied. Er wordt geadviseerd om in het plangebied een aanvullend onderzoek uit te laten voeren in de vorm van een booronderzoek om de opgestelde specifieke verwachting voor het geplande trace aan te vullen en te toetsen. Aangezien de geplande *drainage* wordt aangelegd op een diepte van ongeveer 160 cm – mv (-0,6 m NAP), zijn naar verwachting boringen tot de standaarddiepte van 2 m –mv afdoende om de openstaande vragen vanuit het bureauonderzoek te beantwoorden. Op de locatie waar de gracht verwacht wordt geadviseerd we boringen aan van minimaal 4 m – mv.

De locatie van de hoeve en de ligging van de gracht is vastgesteld op basis van het rectificeren van historisch kaartmateriaal. Het verdient de aanbeveling om enkele boringen te plaatsen ter plaatse waar de voormalige gracht van de hoeve zich bevindt om zodoende de exacte ligging van de gracht en de hofstede vast te stellen, de mogelijke diepte(ligging) van de grachtvulling en de mate van intactheid van een eventuele grachtvulling. Daarnaast kan mogelijk materiaal aangetroffen worden dat een aanvullende datering geeft over de ouderdom van de gracht (en de mogelijk bijbehorende hoeve). Het uitvoeren van boringen ter plaatse van de verwachte funderingen van de hoeve is vanwege de grote hoeveelheid bouw materiaal en puin in de bodem niet aan te bevelen, aangezien aan de hand van de boringen moeilijk vast te stellen is of de bodem recentelijk verstoord is of de eventueel aangetroffen “verstoring” deel uitmaakt van de bouwresten van de hoeve.

NB1: Er bestaat een specifieke archeologische verwachting voor resten uit de Nieuwe Tijd B of C in de vorm van een landhuis. Omdat de kans bestaat dat er nog fundamenten van een hofstede of oudere hoeve aanwezig is, bestaat de kans dat aanvullend archeologisch onderzoek noodzakelijk gaat zijn ter plaatse van de vermeende locatie van de hofstede. Het voorgestelde booronderzoek zal de ligging van de gracht vaststellen, waardoor de locatie van de eventuele hoeve relatief nauwkeurig te bepalen is. Het booronderzoek zelf zal niet afdoende zijn om de omvang, aarde, en waarde van de resten van de hofstede te bepalen. Hiervoor zal vermoedelijk het aanvullende onderzoek in de vorm van een archeologische begeleiding nodig zijn.

NB2. Indien bij boringen prehistorische niveaus worden aangeboord dient er een vervolgonderzoek plaats te vinden om de aard en grenzen van de vindplaats vast te stellen.

NB3. Bovenstaand advies dient gecontroleerd en beoordeeld te worden door de bevoegde overheid, in dit geval de gemeente Wassenaar. Deze zal vervolgens een besluit nemen inzake de te volgen procedure. Becker & Van de Graaf bv wil meegeven dat voordat dit besluit genomen is, er niet begonnen kan worden met bodemversturende activiteiten of activiteiten die voorbereiden op bodemverstoringen.

4.3 Betrouwbaarheid

Het uitgevoerde onderzoek is op zorgvuldige wijze verricht volgens de algemeen gebruikelijke inzichten en methoden. Het archeologisch onderzoek is erop gericht om de kans op het aantreffen dan wel vernietigen van archeologische waarden bij bouwwerkzaamheden in het plangebied te verkleinen. Aangezien het onderzoek is uitgevoerd door middel van een bureaustudie kan echter, op basis van de geraadpleegde bronnen, de aan- of afwezigheid van eventuele archeologische waarden nooit geheel gegarandeerd worden.

Literatuur en kaarten

ANWB, 2005: *ANWB Topografische Atlas Zuid-Holland 1:25000*, Den Haag.

Barends, S./ H.G. Baas/ M.J. de Harde/ J. Renes/ T. Stol/ J.C. van Triest/ R.J. de Vries/ F.J. van Woudenberg, 2005⁹ (1986): *Het Nederlandse landschap. Een historisch-geografische benadering*, Utrecht.

Centraal College van Deskundigen, 2006: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie*, versie 3.1, Gouda.

College voor de Archeologische Kwaliteit, 2005: *Archeologische standaard boorbeschrijving*, Archeologie Leidraad 3, Gouda.

DLO-Staring Centrum / Rijks Geologische Dienst, 1994: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000, blad 30 's-Gravenhage*, Wageningen / Haarlem.

Mulder, E.F.J. de/ M.C. Geluk/ I.L. Ritsema/ W.E. Westerhoff/ T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*, Groningen/Houten.

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek, 2002: *Archeologiebalans 2002*, Amersfoort

Stichting voor Bodemkartering, 1982: *Bodemkaart van Nederland, 1:50.000, blad 30 's-Gravenhage*, Wageningen
Uitgeverij Nieuwland, 2005: *Grote Historische topografische Atlas, 1903, Zuid-Holland*, schaal 1:25.000, Tilburg.

Valk, L. van der, 1996: *Coastal barrier deposits in the central Dutch coastal plain*, Haarlem (Mededelingen van de Rijks Geologische Dienst 57).

Wilbers, A., 2006: Inventariserend veldonderzoek verkennende fase, Laan van Pluymenstein, Wassenaar, *Becker & Van de Graaf rapport, CIS-code 16129*,

www.watwaswaar.nl: Minuutkaart van 1811-32, militaire topografische kaarten van 1876, 1896, 1903, 1911, 1924, 1934. Topografische kaarten van 1958, 1964, 1974 en 1995.

Verklarende woordenlijst

antropogeen	Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen veroorzaakt/gemaakt).
ARCHIS-melding	Elke melding bij het centraal informatiesysteem (ARCHIS).
conservering	Mate waarin grondsporen, anorganische en organische archeologische resten bewaard zijn.
cultuurdek	30 tot 50 cm dikke cultuurlaag, soms opgebracht (vergelijkbaar met een es, maar minder dik), soms ontstaan door diepploegen.
Edelmanboor	Een handboor voor bodemonderzoek.
eolisch	Door de wind gevormd, afgezet.
fluviaal	Door rivieren gevormd, afgezet.
Hollandveen	Holocene formatie, ontstaan tussen 3500 en 1500 voor Chr.
Holoceen	Jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar voor Chr. tot heden).
horizont	Kenmerkende laag binnen de bodemvorming.
humeus	Organische stoffen bevattend; bestaande uit resten van planten en dieren in de bodem.
in situ	Achtergebleven op exact de plaats waar de laatste gebruiker het heeft gedeponneerd, weggegooid of verloren.
laag	Een vervolgbare grondeenheid die op archeologische of geologische gronden als eenheid wordt onderscheiden.
leem	Grondsoort die wordt gekenmerkt door een samenstelling van meer dan 50% silt, minder dan 50% zand en minder dan 25% klei
lithologie	Wetenschap die zich bezighoudt met de beschrijving en het ontstaan van de sedimentaire gesteenten.
lutum	Kleideeltjes kleiner dan 0,002 mm
oxidatie	Reactie met zuurstof (roesten/corrosie bij metalen; 'verbranding' bij veen).
plaggendek	Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden pluggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht.
plangebied	gebied waarbinnen de realisering van de planvorming het bodemarchief kan bedreigen
Pleistoceen	Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatwisselingen van gematigd warm tot zeer koud (de vier bekende IJstijden). Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 voor Chr.).
silt	Zeer fijn sediment met grootte 0,002-0,063 mm
site	plaats waar in het verleden menselijke activiteit heeft plaatsgevonden.
strandvlakte	groot vlak zandig gebied tussen twee strandwallen
strandwal	langs de kust gevormde langgerekte zandrug die uitsteekt boven het gemiddelde hoogwaterniveau; geeft in Nederland de oude ligging van de kustlijn weer
vaaggronden	Minerale gronden zonder duidelijke podzol-B-horizont, zonder briklaag en zonder minerale eerdlaag.

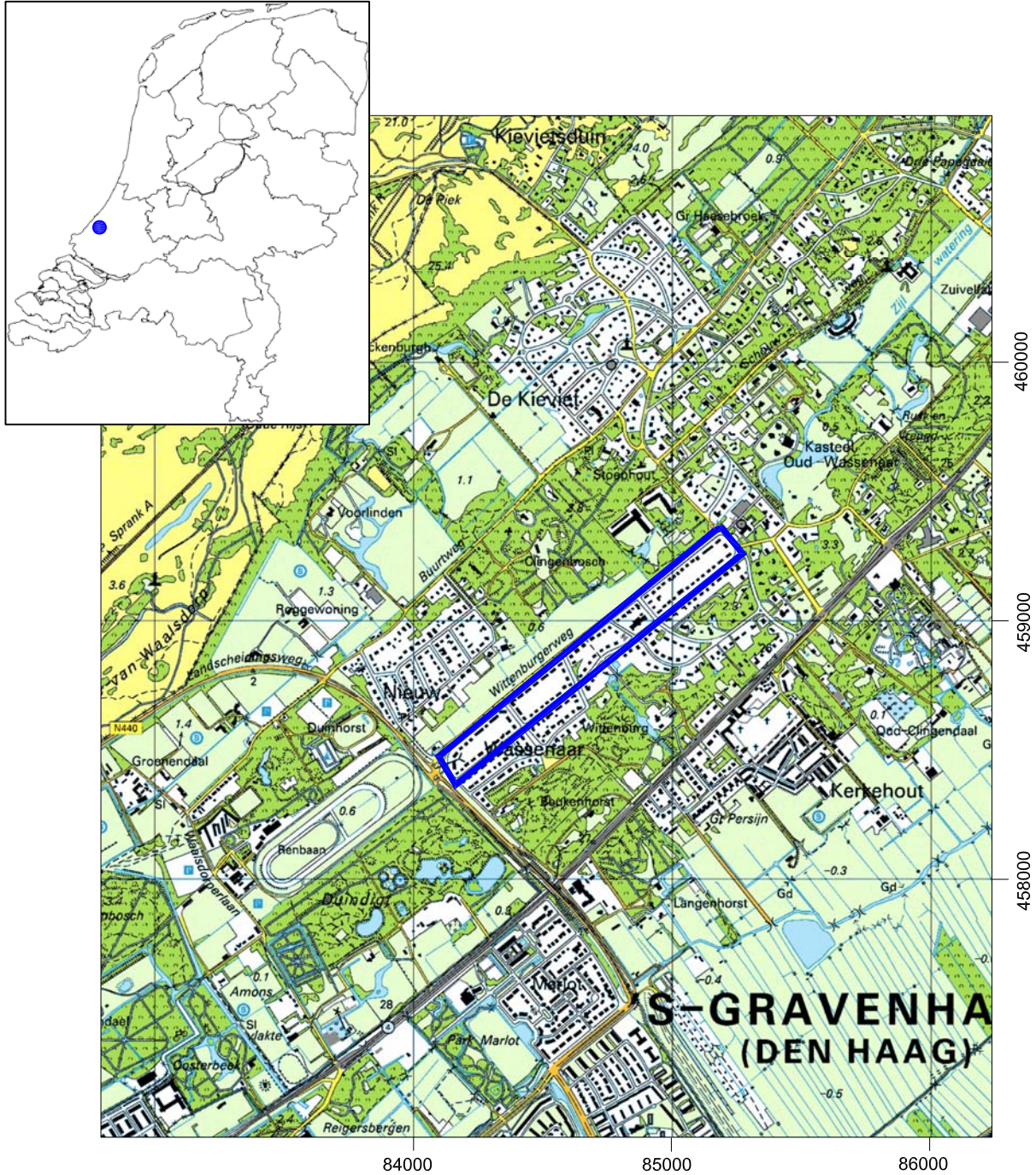
vindplaats Ruimtelijk begrensd gebied waarbinnen zich archeologische informatie bevindt.

Lijst van Afkortingen

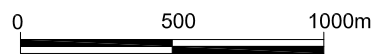
AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische Monumenten Kaart
ARCHIS	Archeologisch Informatie Systeem
AWN	Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CHS	Cultuurhistorische Hoofdstructuur
CMA	Centraal Monumenten Archief
CvAK	College van de Archeologische Kwaliteit (nu onderdeel van het SIKB)
IVO	Inventariserend Archeologisch Onderzoek
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-mv	beneden maaiveld (het landoppervlak)
NAP	Normaal Amsterdams Peil
PvE	Programma van Eisen
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten

Bijlage 1: Topografische kaart

Bijlage 1: Topografische kaart



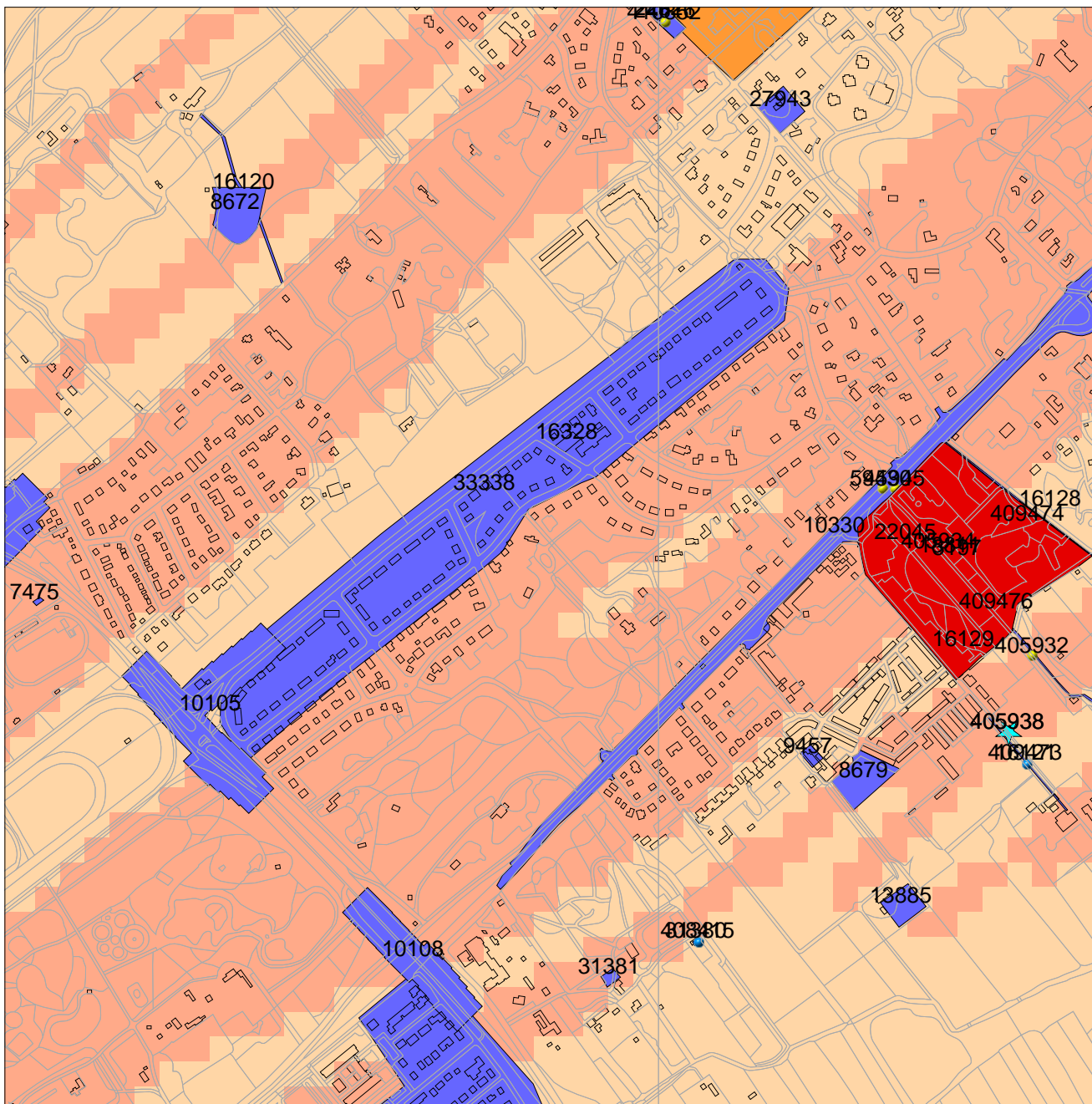
 Plangebied



Bijlage 2: Archis-informatie





















bron: Archis II (RACM).

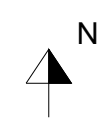
85892 / 459864



83688 / 457661

Legenda

-  TOP10 ((c)TDN)
- MONUMENTEN**
-  archeologische betekenis
-  archeologische waarde
-  hoge archeologische waarde
-  zeer hoge archeologische waarde
-  zeer hoge arch waarde, beschermd
-  WAARNEMINGEN
-  VONDSTMELDINGEN
-  HUIZEN
-  PROVINCIES
-  ONDERZOEKSMELDINGEN
- IKAW**
-  zeer lage trefkans
-  lage trefkans
-  middelhoge trefkans
-  hoge trefkans
-  lage trefkans (water)
-  middelhoge trefkans (water)
-  hoge trefkans (water)
-  water
-  niet gekarteerd



Archis2

rijksdienst voor
archeologie,
cultuurlandschap
en monumenten



Bijlage 3: Overzicht Archismeldingen

Waarnemingen

Nummer	Omschrijving	Tijdvak
22045	Aardewerk, Maalstenen	IJzertijd-Vroege Middeleeuwen
45945	Aardewerk, Hutteleem	Romeinse tijd- Middeleeuwen
59430	Aardewerk, Houtskool, Vuursteen	Bronstijd – Nieuwe tijd
405934	Cultuurlagen, Aardewerk, Houtskool	IJzertijd; Late-Middeleeuwen – Nieuwe tijd

Monumenten

Nummer	Omschrijving	Tijdvak
3197	Terrein van hoge archeologische waarde: nederzetting; nederzetting	Bronstijd – Nieuwe tijd

Onderzoeksmeldingen

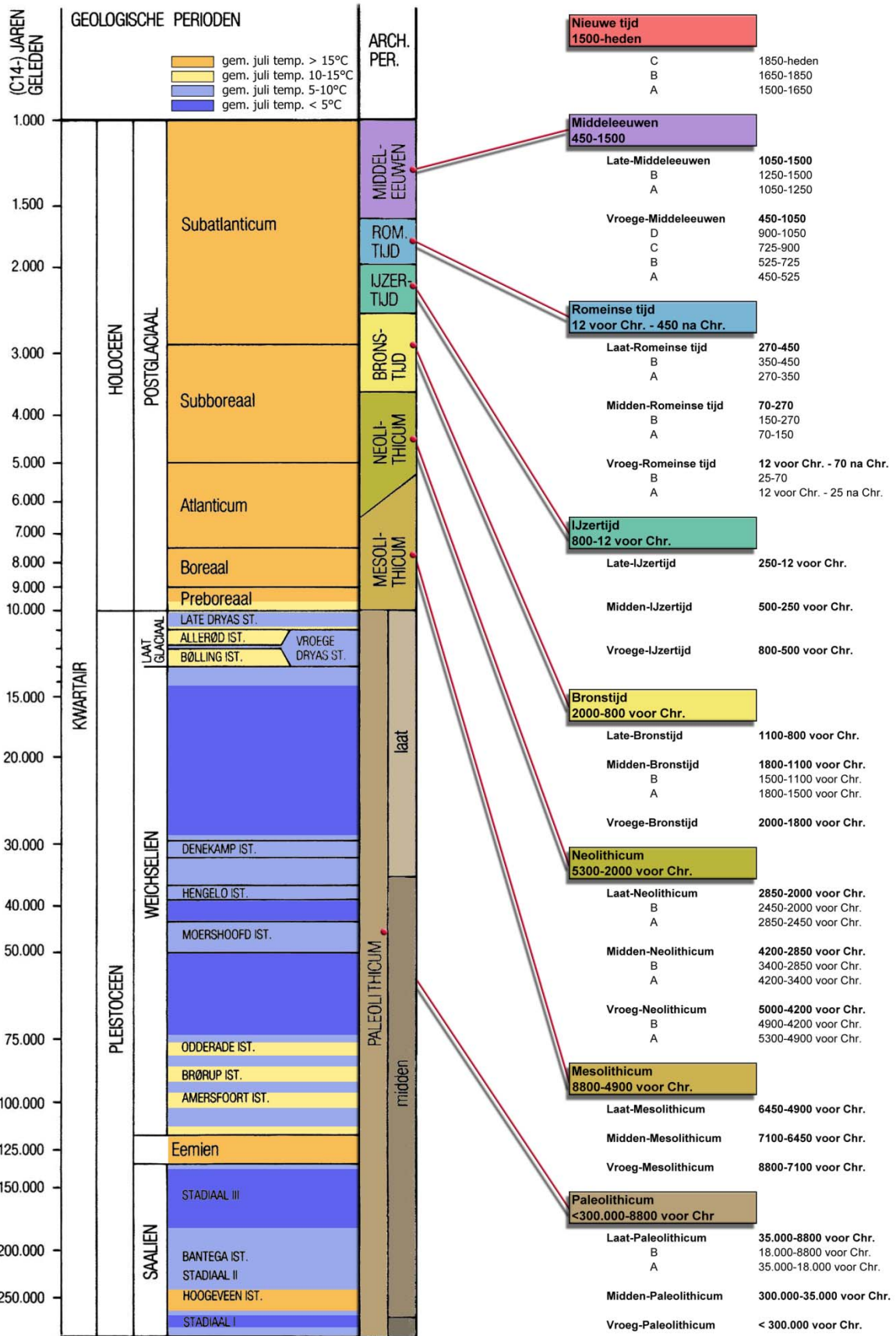
Nummer	Uitvoerder	Jaar
10330	RAAP	1999
13938	RAAP	2006
33338*	Becker & Van de Graaf	2009

* dit onderzoek.

bron: Archis II (RACM).

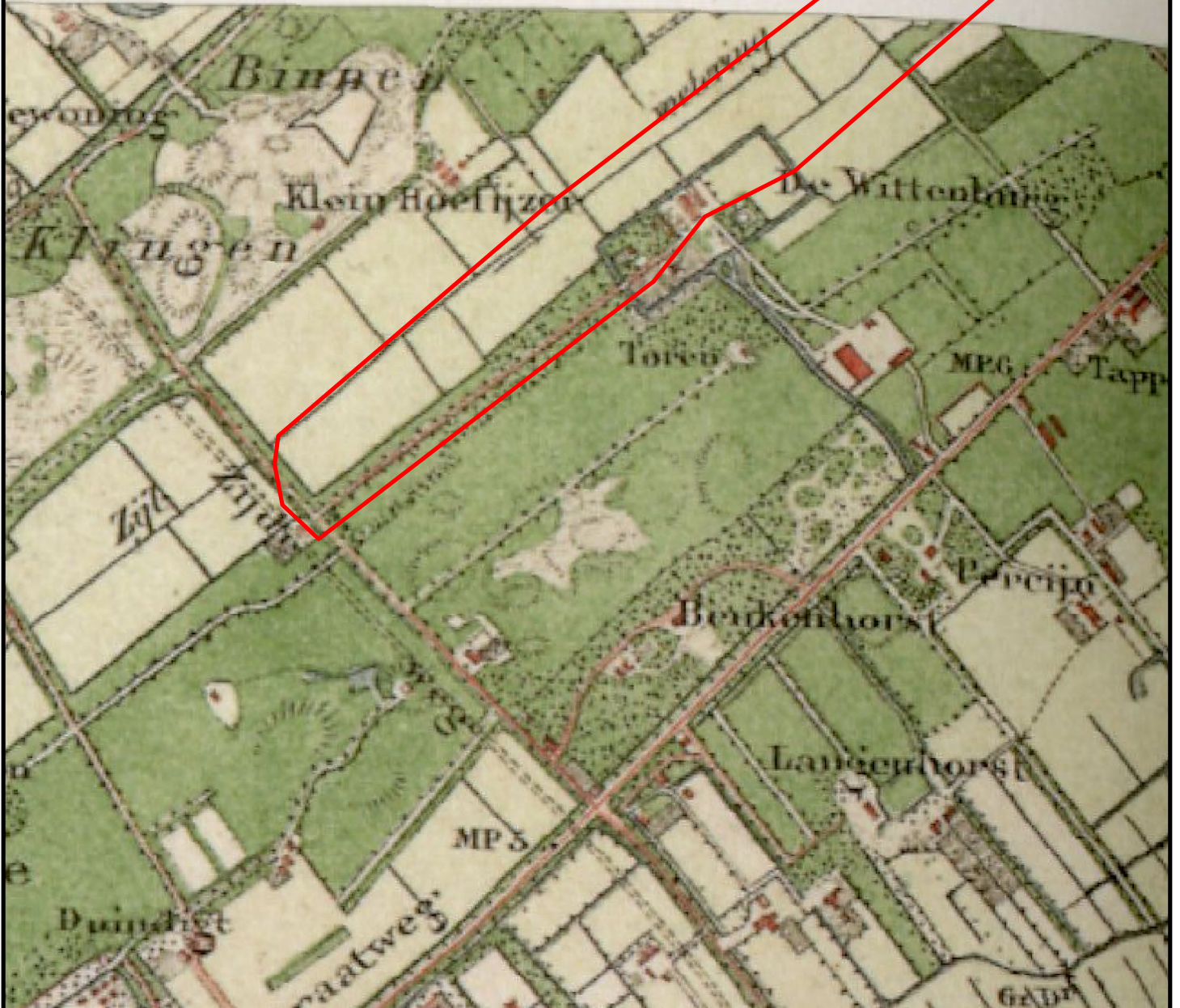
Bijlage 4: Overzicht plangebied

Bijlage 5: Periodentabel



Bijlage 6: Militaire topografische kaart 1903

Uitgave 1903.



Legenda



Plangebied



0 250 Meter

Rev.	Datum	Naam	Omschrijving	Goed gek.
			Historische situatie	

 **Becker & Van de Graaf**
archeologie op maat 

Bron:
Uitgeverij Nieuwland 2005

Schaal
1:9000

Formaat
A4

Bijlage 7 Combinatie historische en moderne kaart



Legenda



Plangebied



Rev.	Datum	Naam	Omschrijving	Goed gek.
			Historische situatie	

Becker & Van de Graaf
archeologie op maat

Bron:
Uitgeverij Nieuwland 2005

Schaal
1:9000

Formaat
A4